

עומקא דפרשה

- בעבדי במושה
- תפילה בביקור חולים
- שער הציון

- תפילת החולה על עצמו
- רפואה מיסורי כפרה
- תפילה על מיתה

פר' בהעלתך - תפילה על החולה

ערב ש"ק ט"ז סיון תשע"ג

בקשת רפואה מיסורים של כפרה

הרב מרדכי ואקנין

יש להתבונן בברכת רפאנו שהרי אנו מאמינים בני מאמינים שיש דין ויש דיין ואין עונש בלא עוון וכל סיבת החלאים והיסורים על דרך הכלל (חוץ מיסורים של אהבה) באים לכפר על חטאינו, וכדכתיב (ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלוקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצוותיו ושמת כל חוקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך". אם יש קיום התורה והמצוות אין מחלה, ואם לאו יש מחלה! ועיין מה שכתב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א באורחות יושר (ע' יראת חטא) שהעבירה והעונש אינו דברים נפרדים, אלא העבירות שהקב"ה הזהיר עליהן ברא בטבען שהן כמו סם המוות לגוף ולנפש והם משחיתים והורסים ושורפין את הגוף ואת הנפש. וכמש"כ מרן הסטייפלער זצוק"ל בספרו חיי עולם (ח"ב פ"ח) שחילול שבת הוא כמו מחלת סרטן רח"ל. וא"כ אחרי שהאדם חטא ובגלל זה חלה איך שייך לבוא לבקש רפואה על המחלה הרי ממ"נ אם חזר בתשובה ממילא יתרפא, ואם לא חזר בתשובה הוי כטובל ושרץ בידו וגם התפילה לא תועיל. ומיה התפילה שתקנו אנשי כנה"ג רפאנו ונרפא.

וביאור הענין ע"פ מה שדברתי עם המשגיח, הגה"צ רבי אורי ויסבלום שליט"א, דהנה אי' במגילה יז: ומה ראו לומר רפואה בשמינית, והקשה המהרש"א בח"א שלכאורה מצד הדין כך צריך להיות להסמיך רפואה לסליחה מדכתיב הסולח לכל עוונותיו הרופא לכל תחלואיכו. אלא שהגמרא נותנת טעם למה לקדימו גאולה לרפואה, מכיון שהגאולה בשביעית, אבל ודאי שכל מה שאפשר להסמיך רפואה לסליחה צריך להסמיך לכן יש לסמוך רפואה מיד אחר גאולה. ותיריך שטעם זה שגאולה בשביעית אין זו סיבה מספקת להפסיק בין סליחה לרפואה, מכיוון שבפסוק הנ"ל סמוכה רפואה לסליחה, לכן שואלת הגמ' האם יש עוד סיבה שקבעו ברכת הרפואה דוקא בשמינית. ועל זה מתרצת הגמרא "אמר רב אחא מתוך שניתנה מילה בשמינית שצריכה רפואה לפיכך קבעוה בשמינית" וזו סיבה מספקת שמכריע לקבוע אותה דוקא בשמינית ולא להסמיכה לברכת הסליחה. ולכאוי עדיין יש לתמוה במה טעם זה כוחו להכריע שלא להסמיך רפואה לסליחה אלא שיהיה בברכה השמינית דווקא.

אלא הביאור הוא שכאשר באים אנו לבקש על הרפואה מתעוררת עלינו טענה, שהיה עלינו לחקור ולפשפש במעשינו ולמצוא מהו העוון אשר נכשלנו בו או מהי המידה הרעה המקוננת בתוכנו שהם הצמיחו חולי זה, ואם נשוב על העוון ירפא הגוף ממילא ומה לנו לבקש על הרפואה. ולכן מצאו אנשי כנסת הגדולה עצה איך לבקש רפואה על המחלות, ברחמים ולא בזכות, ע"י ברית מילה שהוא המקום היחיד אשר בו, יש זכות מלאה לבקש מהקב"ה שירפא את הרך הנימול, דהרי הוא ית"ש ציווה אותנו למול את הבן, ועי"ז נעשה חולה שיש בו סכנה. וע"י שהבוי"ת מוכרח כביכול להוריד רפואה לעולם כדי לרפא את כל הנימולים, מבקשים אנו ברחמי הגדולים שיכלול בתוך אותה רפואה גם כל החוליים שאנו אשמים בהם, ברחמים ולא בזכות. [ע"ד מה שביאר הגאון החסיד רבנו חיים מוואלאזין זצ"ל בספרו רוח חיים מאחז"ל כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני... בשביל מלשון "דרך" צינור שדרכו השפע יורד לעולם] וזו הסיבה שקבעו ברכת הרפואה דוקא בשמינית שמבקשים בזכות המילה.

והנה עיקר השאלה הנ"ל כבר העלה הנפש החיים (ש"ב פי"א) וזה לשונו "כי באמת ייפלא איך שייך לבקש להתחנן כלל לפניו יתברך שמו להסיר מעליו צערו ויסוריו, כמו שבענין הגוף, הרופא משקהו סמנים חריפים, או אם הרופא מוכרח אף גם לחתוך איבר אחד לגמרי שלא יתפשט ארס החולי יותר, האם יתחנן אליו החולה שלא ישקהו הסמנים או שלא יחתוך האיבר, הלא החולה עצמו שוכרו לכך, כך איך ישפוך שיח לפניו יתברך שמו להסיר מעליו היסורים הלא המה רטיה וסמא דחיי לכפר עוונותיו כמאמרם ז"ל "אין ייסורין בלא עוון", ואם לא איפא נפש החוטאת במה תתכפר".

תפילת החולה על עצמו

הרב דב בילגריי

הנה ברש"י על התורה פרשת וירא (כ"א, י"ז) כתב עה"פ, "את קול הנער, מכאן שיפה תפילת החולה מתפילת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל" (בר נ"ג, י"ד).

מפרשי רש"י שם (בפסוק ב-וירא הנ"ל) שואלים שלכאורה זה שיפה תפילת החולה על עצמו סותר הא דאמרין בפ"ק (ה): דברכות אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין, שמשמע שבקשת חולה על עצמו אינה מועילה. הרא"ם תירץ דהא דאמרין אין חבוש מתיר עצמו צ"ל משום דסתם חולה לא מצי מכיון אבל אי מצי מכיון עדיף טפי (וכ"כ החזקוני ור"ע מברטנורא בביאורו עמר נקא על התורה שם) וכך הוא לכאורה לפי המהרש"א על הגמרא בעירובין (כ"ט:), שרבי חנינא הסתכן ונטה למות ובקשו חבריו רחמים עליו וחי מפני שהשעה צריכה לו. המהרש"א מסביר דהביאור בזה דהשעה צריכה לו, דר' חנינא היינו ר' חנינא בן דוסא דבעלמא הוא היה מתפלל על חבריו (ברכות ל"ד:) וא"כ מ"ט כאן לא בקש רחמים על עצמו וקאמר מפני שהשעה צריכה לו שיתרפא מחליו ואין בקשתו על חליו של עצמו מועילה כדאמרו אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. הרי מבואר בדברי המהרש"א שגם לגבי תפילה אומרים אין חבוש מתיר עצמו, וצריכים ליישב כנ"ל דכיון שנטה למות לא היה מצי להתפלל על עצמו כמו שצריך לכן התפללו חבריו עליו. כדברי הרא"ם וסיעתו כותב רש"י בסנהדרין (צ"ה) בד"ה אין חבוש, "אין דעתו מכוונת לומר השם וכו'", שמפורש בדבריו שחבוש אינו מתיר עצמו בגלל שאין לו כוונה ראויה, ולכאורה ה"ה לענין תפילה.

אולם המהר"ל בגור אריה שם מביא קושיית הרא"ם וכותב "ובודאי אין זה קושיא דתפילה לא שייך ביה אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים דהא תפילה היא, והקב"ה מתיר אותו אבל התם דא"ל הב לי ירך ואוקמיה ופי' התחזק עצמך ואז יגיע לך עזר אלהים שתהיה חזק ובזה שייך אין חבוש מתיר עצמו שאין האדם מתחזק עצמו וצריך אחר לחזקו אבל תפילה לא שייך זה, שהקב"ה שומע תפילתו ומחזקו". הרי שבתפילה לא שייך הא דאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. וכבר קדמו בזה בעל הטורים (בפירושו הארוך עה"ת שם) וז"ל "וישמע אלהים את קול הנער פירש רש"י ז"ל מכאן שיפה תפילת החולה על עצמו מתפילת אחרים וכו', אע"פ שאין חבוש מתיר עצמו, תפילה שאני, וכדאשכחן בחזקיה המלך ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל". מבואר בדבריו כדברי מהר"ל שלא שייך "אין חבוש מתיר עצמו" לגבי תפילה.

שו"ר שגם הספר חסידים נוקט שגם בתפילה שייך "אין חבוש מתיר עצמו" שכותב (סימן תשנ"ג) "יש מתפלל על אחרים ונענה ועל עצמו אינו נענה, והרי אמרו כל המתפלל על אחרים גם חפצו יהא נעשה וכו', ואיך נאמר יש מתפלל על אחרים ונענה ועל עצמו אינו נענה, אלא כך מצינו על ר' חייא שלא לקה פשתן בא"י משעלה ר' חייא ונהפך שפשתנו לקה ובזכותו לא לקה פשתן של אחרים, והתפלל על אחרים ותפילתו נשמעה ועל עצמו התפלל ולא הועיל, שמא משום אין חבוש מתיר עצמו וכו'." "מבואר שתפילת ר' חייא על עצמו לא נשמעה מטעם שאין חבוש מתיר עצמו וכאן הרי אי אפשר לומר דלא מצי מכיון, שהרי כיוון והתפלל על אחרים, וקשה כנ"ל שיפה תפילת החולה על עצמו, וצ"ב (עיין עוד בדרשות החת"ס (ח"ב ש"ה ד"ה והנה וד"ה ואם) שמחדש חידוש גדול ומחלק בזה בין ישראל לאומות העולם, עיי"ש).

בעבדי במשה

הרב אברהם וינברג

הזכרון מאותו עונש, עונש הצרעת המפורסם ביותר בעם ישראל, נותר צרוב בנו וניתן לנו למזכרת כמצוות עשה: הַשְׁמֵר בְּנִגְעַת הַצָּרַעַת לְשֹׁמֵר מְאֹד... זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִצְרַיִם בְּדֶרֶךְ צָאֲתְכֶם מִמִּצְרַיִם (דברים כד, טו). כפי שכתב הרמב"ן "יצוה במצות עשה, שנזכור העונש הגדול שעשה ה' לצדקת הנביאה, שלא דברה אלא באחיה גמול חסדה אשר אהבתו כנפשה, ולא דברה בפניו שיבוש, ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש בצנעה, וכל מעשיה הטובים לא הועילו (ובהשגות לשה"מ ז). תפילתו הכאובה של משה הצועק אל ה' בתמצית לבו - 'אֵל נָא רַפָּא נָא לָהּ' מועילה לה לאחותו המסורה לו מאד, והיא מקבלת הוראה להמתין שם, בחוץ. כשכל עם ישראל היושב כבר על המזודות ממתין לה שבעה ימים שלמים, עד שתשוב אל המחנה בריאה, שלמה וטהורה מכל נגע. בשבעה ימים אלו למד העם לזכור את המאורע החריג הזה ולהפנים את לקחו. שהרי כך היה הדבר, מרים הסיקה מסקנות מתוך מה ששמעה מצפורה אשת משה, כשהסיחה לה לפי תומה על הנהגתו המלאכית של בעלה. מרים דברה באופן ברור וחזק (רש"י "דבור, לשון קשה") ואמרה לאהרון אחיה, שעליהם לסייע ולהשיב את הבית להם שיהיה כמו ביתם של שלושת האבות ושאר הנביאים. למרים לא היה ספק שמשעה הנוהג בפרישות מביתו חורג ממנהגם של שאר הנביאים. אלא שהיא ואהרן אכן לא ידעו, שמעלתו שונה מהם בתכלית. שעל הנהגתו זו נאמר לו אחרי מעמד הר סיני כשהורה לכולם, לעם ישראל וגם לנביאים 'שבו לְכֶם לְאֶהֱלִיכֶם' (דברים הכח). לו, למשה רבינו בלבד נאמר שם באופן אישי 'וְאֶתְּהָ פֶה עֹמֵד עִמָּדִי' (שם). מתוך שטתה, דברה עליו בניסוח ברור שאין בו ספק, 'אף על פי כן, מיד נענשה בצרעת. קל וחומר לבני אדם הרשעים הטפשים שמרבים לדבר וכו'" (רמב"ם ט"ז טז). אכן התוכחה לשניהם, גם לאהרון וגם למרים היתה על חוסר הידיעה שלהם בהבדל שבין נבואת משה לבין שאר הנביאים. אבל מאידך, העונש שהיה למרים היה על שדברה על משה אחיה באופן אישי, לא על הפגיעה ביסוד מעיקרי האמונה, עליו כתב הרמב"ם: "היסוד השביעי - שנבואת משה רבינו ע"ה נבדלת מנבואת כל הנביאים" (פיהמ"ש פרק חלק ויסוה"ת ו,ז).

כך מסתיימת התוכחה להם: 'וּמְדוּעַ לֹא יִרְאֶתֶם לְדַבֵּר בְּעֵבְדֵי בְמִשְׁה' (יב, ח). מפרש רש"י: "אינו אומר 'בעבדי משה', אלא 'בעבדי במשה' - **בעבדי אף על פי שאינו משה, במשה אפילו אינו עבדי**, כדאי הייתם לירא מפניו" (שם). נתבונן ונשאל, הרי אין אפשרות להפריד בין משה האיש לבין משה כעבד השם, ואיך אפשר לומר עליו **'במשה אפילו אינו עבדי'**? אלא ששני עניני תוכחה היו כאן. האחד, על הפגיעה במעמדו הנבואי של מקבל התורה, השני, על איסור לשון הרע. מעמדו הנבואי מוגדר כאן בשמו העצמי **'משה'** אותו נתנה לו בתיה בת פרעה - וְתַקְרָא שְׁמוֹ מִשֶׁה וְתִאמָר כִּי מִן הַיַּמִּים מִשְׁתִּיחוּ (שמות ב, ז). מבאר המהר"ל: משה היה משוי ומופקע מהחומריות כולה. כשהמבטא הגדול של חומר הגלם של העולם, החומר הנזיל וחסר הצורה, הם המים. משה שהיה מעל החומר, היה האישיות הרוחנית בעל הצורה החזק ביותר בבריאה כשהוא דבוק בה' כל הזמן ולכן יכול לקבל נבואה כל רגע. (גבורות השם י"ח). בשם התואר הזה 'משה' קוראים חכמי ישראל לחכם גדול המופשט משניוים הבאים מהחומר את מעמדו של מוסר התורה. הם אומרים לו: 'משה שפיר קאמרת'. מבאר רש"י: משה - כלומר רבינו בדורו כמשה בדורו. שהוא גדול הדור (סוכה לט. שבת קא:). במקביל, משה רבינו הוא גם עבד ה' הצדיק המושלם ביותר. כפי שכתב הרמב"ם "כל אדם ראוי לו להיות **צדיק כמשה רבינו** או רשע כירבעם" (תשובה ה,ב). משה היה עבד ה' בכל רגע מחייו עד לשניה האחרונה, כאשר קיים את מצוות בוראו למות מתוך בחירה, במיתה שיש בה קיום של מצוות עשה - וּמָת כָּרָךְ אֲשֶׁר אֶתָּה עֲלֶה שְׁמִיהּ וְהֶאֱסַף אֶל עַמְיָךְ (דברים לב, ג. הגר"א).

מעתה נתבונן בדברי רש"י המוזכרים: **"בעבדי אף על פי שאינו משה, במשה אפילו אינו עבדי"**. כשני עניינים מוגדרים. ההגדרה האחת, על החטא של חוסר ההבחנה במעלת הנביא ששמו העצמי הוא 'משה', גם אם לא היתה פגיעה אישית בו. זו התוכחה "ומדוע לא יראתם לדבר במשה - אפילו אינו עבדי". במקביל יש חסרון נוסף - פגיעה בעובד ה' נאמן ומושלם. גם אם לא היה כאן חסרון בהבנת עיקר אמונה, היה עליכם להזהר מלדבר בו, "בעבדי אף על פי שאינו משה".

עתה נמשיך להתבונן בדברי חכמים הנראים כמופלאים: וַיִּאמֶר אֶהְרֹן אֶל מִשֶׁה בְּיָאֲדָי אֵל נָא תִשֶׁת עֲלֵינוּ חֲטָאת - **אמר לו אם שוגגים היינו מחול לנו כמזידים** (ספרי שם). כי החומרה הגדולה של טעות בשוגג הנוגעת בעיקר האמונה במשה רבינו, גרועה היא ממעשה של לשון הרע במזיד על עבד ה'. לכן אמר לו אהרן למשה, אם חטאנו בעיקר האמונה הרי שלא ידענו מכך. אנא, תייחס לנו רק את העוון שיייתכן והזדנו בו כשדברנו עליך שלא כראוי. ההכרעה שלך משה הנביא, הנאמן בבית ה', תועיל להגדיר את הנעשה ותפילתך תועיל לכפר על מה שנעשה. בקשת אהרון הועילה, תפילת משה התקבלה. לנו נותר הזכרון - "זכור...למרים" (ראה קובץ מאמרים לר"א וסרמן הי"ד עמ' יט, מח-ט).

תפילה ובקשה למות

הרב אליעזר היין

איתא בשבת ל. על דוד המלך שביקש מהקב"ה לידע זמן קיצו, והודיעו שיהיה בשבת. ביקש דוד למות ביום ראשון לפי שבשבת א"א להתעסק בקבורתו, ענה לו הקב"ה כי זו כבר זמן מלכות שלמה ואין מלכות נוגעת בחברתה. ביקש דוד להקדים יומו ליום השישי, ענה הקב"ה, כי טוב לו יום אחד של לימוד מאלף עולות וכו'. ושמעתי מהגר"ש דומב להקשות, דהאריך מותר לבקש ולהתפלל למות יום קודם, הלא ביום זה מפסיד מצוות, ואסור לאדם לקרב מיתתו (כמפורש בשבת קנא) ובספר מאמר מרדכי כתב שדוד ביקש למות בערב שבת עפ"י הגמי' בכתובות קג "מת בערב שבת סימן יפה לו", ואכתי צריך ביאור.

והנה בב"מ פד. איתא, דאמתיא דרבי בקשה עליו רחמים שימות לאחר שראתה שהוא מתייסר. והר"ן בנדרים מ. כתב דמכאן למדים דפעמים מותר **להתפלל על החולה שימות** וכגון שהוא מתייסר מאד. ולכאורה יש להבין גדר הדבר, כיצד מותר לאדם להתפלל שימות הלא חייבים לעשות הכל על מנת להאריך חיי הזולת שנאמר 'לא תעמוד על דם רעך', ועל הצלת חיים, גם אם מדובר ב'מרוצץ' שחיוו חיי שעה ומלאי ייסורים, יש חיוב לחלל את השבת [או"ח שכ"ט, ד, ועי' מאירי יומא פד].

ובילקו"ש משלי [תתקמג] מסופר על אשה זקנה שבאה לפני רבי יוסי וביקשה להיפטר מן העולם שכן חייה 'חיי ניוול'. שאל אותה רבי יוסי במה הארכת ימיך, והשיבה כי היא משכמת לבית הכנסת בכל יום. הציע לה רבי יוסי לא להגיע לבית הכנסת שלשה ימים, ובסופם בנטרה. והעיר הגר"י זילברשטיין [שיעורי רופאים ח"ג עמ' 229] היאך נתן לה רבי יוסי עצה שעל ידה יתקצרו חייה, הלא יש להשתדל להאריך חיי החולה. ואמר בזה ידידי הר"ש מונק שהוא לא אמר לה להתפלל למות, אלא רק הציע לה כיצד יש להימנע מן הסגולה שעל ידה היא האריכה חיים.

אמנם ייתכן לומר, דבאמת מותר לאדם להתפלל לקב"ה שיפסיק את חייו כאשר יש לו סיבה מוצדקת לכך. כיון שחלוקה תפילה מדיני הצלה. דאמנם מדיני הצלה חייב אדם להשתדל ולהאריך את חייו בכל דרך שהיא, אולם בתפילה רשאי לבקש מהקב"ה שיעשה עמו חסד ויטול את חייו, שכן בתפילה להקב"ה, אינו עושה מצידו כלום, ורק מבקש שיעשה הקב"ה עבורו הטוב בעיניו, ואין המעשה נגרם מכוחו. [אכן כעת מצאתי בס"ד דהחזון איש כתב לא כן, אלא שדבר הבא אל האדם על ידי תפילתו, אינו נחשב בידי שמים אלא בידי אדם וז"ל (השמשות בסוף או"ח): "דבר הפועל על ידי תפילת נברא הרי זה מעשה אדם, שהרי הנברא פועל על קירוב זה... נחשב בידי אדם ולא בידי שמים".]

וראינו שרמנחת שלמה [ח"א סי' צא] כתב כדברים האלה: "אפילו אם מצטער הרבה באופן כזה שמצד ההלכה מצוה לבקש עליו שימות, מ"מ גם באותה שעה שמבקש שהחולה ימות גם כן חייב הוא להתעסק בהצלתו ולחלל עליו את השבת". ומבאר ג"כ דחלוק דין הצלה מתפילה.

ולפ"ז מה שכתב הר"ן שהוא דין בחולה שמתייסר מאד, צ"ל שהוא בכל גוונא בו יש למתפלל סיבה מוצדקת, אלא שהדבר מצוי כאשר מתייסר מאד. ואם כנים הדברים ייתכן שזו הסיבה שהלכה זו לא נכתבה בפוסקים וכבר תמהו על כך רבים (ראה שבת הלוי ח"ח רגג, וציץ אליעזר רמת רחל סי' ה). אכן להנ"ל שאין הוא דין מיוחד בחולה שנתייסר אלא הוא דין בכל מקרה שבו יש למתפלל סיבה, לא שייך לכתוב בזה הלכה, שכן הוא נתון לשיקול דעתו של האדם וקשה לכתוב כללים אימתי הוי סיבה מוצדקת ואימתי לא.

ומצאתי כמה ראיות ליסוד זה. משה רבינו ביקש לאחר חטא העגל מהקב"ה 'מחני נא מספרך אשר כתבת' [שמות לב,ב], והרמב"ן ועו"ר למדו שכוונת משה רבינו היתה כפשוטו, שביקש למות [ועיין סוטה יד] לכפרת ישראל, או מפני שאין לו צורך בחיים ללא כלל ישראל. ולכאוף כיצד הותר לו להתפלל למות. גם בפר' בהעלותך [יא, טו] לאחר ההתאוננות העם אמר מש"ר "ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג את מצאתי חן בעיניך", וג"כ קשה כנ"ל.

ובמדרש רבה (דברים טו,ט) אי' שמשא רבינו ביקש מהקב"ה להעביר את ההנהגה ליהושע ובלבד שיוכל להיכנס לארץ, אמר לו הקב"ה עשה לו כדרך שהוא עושה לך וכו', כיוון שדיבר הקב"ה עם יהושע וכו' אמר משה מאה מיתות ולא קנאה אחת, כלומר מבקש הוא למות ולא לסבול את מידת הגאון שעלולה להיות לו ביהושע. ובתנחומא [ויח ד] אי' שיקשה על הקב"ה לקצור מיתתו על הצדיקים, שנאמר 'יקר בעיני ה' המוות לחסידיו', ומה הוא עושה, מראה להן מתן שחרן כדי שיתבעו מיתה בפיהם. ובמגילה ה, 'זבולון עם חרף נפשו למות', שביקש למות מחמת שלא קיבל ארצות עי"ש.

ועוד בספר מלכים [א, יט, ד] שאליהו ביקש "ויאמר רב עתה ה' קח נפשי, כי לא טוב אנכי מאבותי", ובספר יונה מסופר שיונה הנביא ביקש מהקב"ה שיקח את נפשו לאחר שאכלה התולעת את הקיפיון.

ובתענית כג מובא המעשה על חוני המעל שהתעורר כעבור שבעים שנה ומצא שאין לו חברותא, וביקש רחמים למות, והקב"ה נענה לבקשתו, וכן בב"מ פד על הא שביקשו חבריו של רבי יוחנן שימות אחרי צערו על פטירתו של ריש לקיש, וראה גם בנדה לו. מכל הנ"ל נראה מוכח דתפילה על המוות בשעה שהמתפלל חש שצריך הוא לכך - מתורת ואין בה איסור.

חובת התפילה לרפואה

כ' הרמב"ם בפ"א מהל' תענית ה"ט [ונפסק בשו"ע סי' תקעח], כשם שהצבור מתענים ומתפללים על צרתם כך כל יחיד מתענה ומתפלל על צרתו, כיצד **הרי שהיה לו חולה** או תועה במדבר או חבוש בבית האסורים יש לו להתענות ולבקש רחמים בתעניתו, ואומר עננו בכל תפלה שמתפלל. וכן הה"מ ע"ד הרמב"ם דאמנם אין לו מקור בגמ' אבל דברים הנראים הם כיון שתענית הוא מדרכי התשובה והכניעה וכל יחיד מחוייב לחפש דרכיו בעת צרתו ולשוב אל ה'. ומשמע דס"ל דעיקר הדין הוא **התענית**, וכפי דמשמע מדקטל לה בהל' תעניות, [ועי' ערוה"ש (תקעח,ב) דהביא רמז לדין התענית ממזמור ההודאה שכתוב שם רעבים גם צמאים... ויזעקו אל ה'].

אך עי' בב"ח (תקעח) שכי' למקור האי דינא, דדבר פשוט הוא וכמו שבקש אהרן ממשו רבינו **שיתפלל בעד מרים**, ואברהם התפלל בעד אבימלך וגם אברהם הקדים תפלה לצרה וכו' (עי' סנהדרין מד:). ושם ודאי דעיקר הענין היה התפילה.

בגמ' ב"ב קטז. מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים. וכתב המאירי, ילך אצל חכם **וילמוד הימנו דרכי התפילות** ויבקש רחמים.

כ' בארחות חיים לר"א מלוניל בהל' תענית (ב) א"ר אלעזר כל היושב בתענית נקרא קדוש וכו' דאירי במי שמתענה על קורותיו שאז טוב לו להתענות. וכו' "נלמוד מזה שצריך היחיד להתענות על קורותיו כגון אם היה לו חולה בבית או אסור בבית האסורים **או איזה צער שיהיה לו, יש לו להתענות ולבקש רחמים בתפלתו**".

תפילת חולה על עצמו

אי' בפדר"א (פנ"א) שחזקיהו יסד את התפילה לרפואה מחולי של מיתה, ואי' באדר"נ (פמ"א,א) מעשה ברשב"י שהיה מבקר את החולים וכו' א"ל היה לך לבקש רחמים על עצמך. ועי' מט"מ (ח"ד פ"ג) שההיתר ללכת לרופא (עי' ברכות ס.) הוא בתנאי שלא יסיר בטחונו מה' ושיתפלל תמיד שהרופא לא יטעה בו ושיתרפא על ידו, ולא יהיה מאשר נאמר עליו (דהיי"ב טז,יג) גם בחוליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים.

כ' רש"י בפר' לך לך (כא,יז) עפ"י המדרש, וישמע אלקים את קול הנער - מכאן שיפה תפלת החולה מתפילת אחרים עליו, והיא ממהרת להתקבל. ופי' היפה תואר משום דקרוב ה' לנשברי לב. והק' החזקוני מברכות ה: דאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, ותי' דהוא משום דלא מצי מכוון אבל כשיכול לכוון תפלתו עדיפא, וכ"כ הרא"ם, ועי' גור"א. אך המהרש"א בעירובין כט: ויבמות סד: כ' דמשום שאין חבוש מתיר עצמו, באמת עדיפה תפילת אחרים עליו, יותר מתפילת החולה על עצמו. (ועי' לק').

עי' יערות דבש (טו) שכשאתם צועק לה' מתוך צרה ה' שומע בקולו ביותר משום דקרוב ה' לנשברי לב. וביאר שם דאע"פ שאין יכול לכוון כראוי כיון שאין דעתו מיושבת, מ"מ הקב"ה מקבל תפלתו. וזהו מ"ש ישעיה קראוהו בהיותו קרוב דהיינו מתוך הצרה וצוקה שהלב נשבר ולא ימתין לעת הרווחה אע"פ שאז יוכל לכוון יותר.

ועי' רד"ק תהלים קז,ז שזו מטרת החולי, לשוב בתשובה ולהתפלל. וכ"כ המאירי בנדרים (מ) "שהחולה מהרהר בלבו תשובה ומתפלל בכל לבו... שהחולה מדרכו לשוב ולהתפלל, וע"ז אמרו אין חולה עומד מחוליו עד שמוחלין לו כל עונותיו".

תפילה על חברו

ברמב"ם (תעניות א,ט) ובטוש"ע (תקעח) לגבי תפילה בצרת יחיד, נקטו הרי שהיה לו חולה וכו' יש לו להתענות עליו ולבקש רחמים וכו' ומבואר דהתפילה היא על חברו, וכן מבואר בב"ח דמייתי **ממשה רבינו שהתפלל על מרים** ואברהם שהתפלל על אבימלך. וכן בס' חסידים (תשג) מפני שישראל ערבים זל"ז לך כשצער בא על אחד **חייבים** כולם להצטער ולהתפלל. ובס' היאה לרבינו יונה (בסופו) כ' ויתפלל בכל יום כפי צחות לשונו **על כל חולי בני** שיתרפאו, ועל הבריאים שלא יחלו.

ועי' אפיקי ים (בסוה"ס, פניני ים ז) דמקיים מ"ע **דואהבת לרעך כמוך** כשמתפלל על חולה. ומפורש כן בס' חסידים (תקנ) וכ"כ הפלא יועץ (אהבת רעים). ואי' בברכות יב: דכל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא. ועי' אהבת חסד ח"ג פ"ח דהוא מעניני חסד דביבור להתפלל על החולה, והוא בכלל ביקור חולים.

וכ' בבית אלקים (שער התפלה פ"ב) שהמתפלל על אחרים מעלתו גדולה יותר כיון שאין הכנתו וכוונתו לתועלת המושג, אלא שמודיע ומכיר שהכל תלוי בו ית, וה"ז תפלה לשמה. [ולכן הוא נענה תחילה]. וכע"ז כ' המהרש"א ביבמות סד. (ד"ה על) "שתפילת חברו של אדם יותר מקובלת להיות האדם נענה בה מתפלת עצמו".

תפילה בביקור חולים

בנדרים מ. אמר רב דימי כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה, ומבואר שם דהוא ע"י תפילה, ומי שאינו מבקר את החולה אין מבקש עליו רחמים. וכתב הב"י (שלה,א) בשם הרמב"ן (בתוה"א) שמעינן מהכא דביקור"ח וכו' כדי שיכוון דעתו לרחמים ויבקש עליו, הלכך המבקר את החולה **ולא בקש עליו רחמים לא קיים מצוה זו**, וכך פסק הרמ"א (ס"ד).

ולשון הטור (יו"ד סי' שלה) - ומצוה גדולה היא לבקר שמתוך כך יבקש עליו רחמים, ונמצא כאילו מחיה אותו. החכמ"א (קנא,ג) והאפיק"י (שם) כ' דהתפילה היא עיקר ביקור"ח, אך באגרו"מ (יו"ד ח"א רכג) נקט דמ"מ עיקר ביקור"ח אינו בשביל התפילה, ע"י"ש. וכן מבואר בלשון הרמב"ן שהביא הב"י ב' ב' מטרות בביקור"ח והג' - ועוד שיכוון דעתו לרחמים ויבקש עליו.

ועי' בפ"י הרא"ש בנדרים "שאם היה מבקרו היה מבקש עליו רחמים, ואפשר שעת רצון הוא ותהיה תפלתו נשמעת, ומניעות הביקור גורם שימות". (ואמנם בפסקי הרא"ש לא הובא ענין זה, אך הביא את הדין דלק').

עוד אי' בגמ' (שם) שלא לבקר החולה בג' שעות ראשונות ואחרונות כי היכי **דלא ליסח דעתיה מן רחמי**. ופי' הר"ן שכשדעתו מתרווחת סבור המבקר שהוא בריא וא"צ לבקש רחמים, וכשחלש מאוד מתייאש מלהתפלל.

ועי' מאירי שהוסיף כן בגמ' שם שהמבקר את החולה מתעטף ויושב ע"ג קרקע "ומבקש עליו רחמים". ומשמע שפי' כן במ"ש בגמ' מפני שכונה שרויה למעלה ממטתו של חולה, (ועי' ציץ אליעזר ח"ה רמת רחל ט.)

וכן מבואר בשבת יב. [לענין ביקור"ח בשבת], הנכנס לבקר את החולה אומר **שבת היא מלועוק** ורפואה קרובה לבא. עי"ש. הרי דיש דין של זעקה, ורק בשבת שא"א לזעוק הרי הוא מברך שרפואה קרובה לבא.

והחרדים (פ"ט לט) מנה את ביקור חולים במצוות **התלויות בלב**, משום שתפילה עיקרה בלב. וכ' שענף אחד מהמצוה שכשיראה את חברו בצער יצטער בלבו ויתפלל ויבקש עליו רחמים. וכ' תלמיד הרשב"א בתורת המנחה (פר' וירא) "שצריך לשבר לבו ולדכאו בתפלה זו".

הזכרת שם החולה

אי' בברכות לד. א"ר יעקב א"ר חסדא כל המבקש רחמים על חברו אין צריך להזכיר את שמו, שנאמר **אל נא רפא נא לה** ולא קמדכר שמה דמרים.

והטעם מבואר במאירי (ד"ה יחיד) שכ' א"צ להזכיר את שמו וסומך על מה שבלבו, **רחמנא לבא בעי**. והריעב"ץ כ' הטעם דקמי שמיא גליא.

ועי' חת"ס (נדרים מ) דהוא משום שבהזכרת שמו יש קצת התעוררות דין עליו. וכ"כ הבן יהודיע שהק' מכמה מקומות שהקפידו להזכיר את השם בתפילה, ויישב שבכל תפילה צריך להזכיר מלבד בתפילה על החולה שעדיף לא להזכיר שמו כיון שעומד בצרה ויכול להביא קטרוג. וכע"ז כ' העיון יעקב שאין להזכיר השם דשמה השם גרם החולי (עי' יו"ד שלה). ועי' ילקוט ראובני (ר"פ וירא) דמשו"כ כתיב וירא אליו ה' ולא נזכר אברהם, כי בהיות החולה בצער אין להזכיר שמו.

ונפסק להל' במג"א קיט סק"א, והוסיף בשם המהר"ל דהוא דוקא בפניו אבל שלא בפניו צריך להזכיר את שמו. [ועי' אגרו"מ יו"ד ח"א רכג שראוי להתפלל על החולה דוקא בפניו].

ועי' פרי"ח שדקדק מל' הגמ' שאם רוצה מזכיר [אפי' בפניו]. אך בגליוני הש"ס הביא מס' הפרדס לרש"י שכ' "לא יזכיר" והיינו שאין להזכיר כלל, וביאר בעינים למשפט עפ"י הריעב"ץ דכיון דקמי שמיא גליא, ראוי יותר שלא להזכיר. [ובד' המהר"ל כ' דצ"ל שע"י שמפרש מכוון יותר בתפלתו]. הפרי"ח שם הביא ראיה דמ"מ ראוי להזכיר מהזהר (פר' וישלח) שבתפילה צריך לפרש דבריו בפירוט, כמו שאמר יעקב אבינו הצילני מיד אחי מיד עשו, (והובא במשנ"ב קיט,ב).

תפילה על חולה שגרם לעצמו

בעירובין כט: ת"ר לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו, ומעשה ברבי חנינא שאכל חצי בצל וחצי נחש שבו וחלה ונטה למוות, ובקשו חבריו רחמים עליו וחיה, מפני שהשעה צריכה לו.

וכ' הריעב"ץ במ"ש מפני שהשעה צריכה לו, שמע מינה שאילו לך לא היו מבקשים עליו רחמים, **מפני שגרם רעה לעצמו** והכניס עצמו בסכנה נתחייב בנפשו. [אמנם עי' מהרש"א שביאר באופן אחר הטעם שהוזכר כאן מפני שהשעה צריכה לו].

ועי' בריטב"א שם שבקשו עליו חבריו רחמים "אע"פ שהיה ראוי לחוב בעצמו שעבר על דברי חכמים".

ובחלקת יואב ח"ב חו"מ סי' פח הביא ראיה מהריטב"א דאין מחללין שבת להציל את המאבד עצמו לדעת, (אך לדינא דחיה דודאי מחללין, עי"ש). ועי' שו"ת בצל החכמה (ח"א סז), ולהורות נתן (ח"ב מד,ז).

קושיא

בבית לחם יהודה (יו"ד של"ה) מביא חידוש דין שאם תראה איזה סימן למיתה ח"ו לא יבקש עליו רחמים כמ"ש בשר"ע (סעי' ד') שאין מבקרין בג' שעות אחרונות של יום שאז מביד עליו ומתייאש מלבקש עליו רחמים, ומש"כ כשרואה סימנים, ע"ל ולכא"צ ע"ד דאמרי' בגמ' לעולם אל ימנע אדם מן הרחמים, ואפי' חרב חדה מונח על צוארו. ועו"ק מה הראיה מסעיף ד' שאין מבקרין בג' שעות אחרונות, הא לא נאמר שם שאסור להתפלל עליו, אלא שלא מומלץ לבקר כיוון שלא יתפלל כי הוא מתייאש מלבקש עליו רחמים [וע"ע באהבת חסד ת"ג, פ"ג וערוה"ש סעי' ח' שלפעמים לא נהגו לדקדק בזה עיי"ש] ואה"נ אם יבקר בסוף היום הוא צריך להתפלל עליו. ועוד שכו' הנחלת שבעה (סי' ל"ט, וע"ח) שיש להתפלל על חולה אפי' גוסס בחזקת שהוא חי, דשמא ע"י התפלה יהיה, וספק נפשות להקל ואין כאן משום תפלת שוא, ע"כ. ועוד, אם מחללים שבת עבור חיי שעה אז כש"כ שיתפלל על חיי שעה, וצ"ע.

הרב מאיר מנדלסון

ניתן להשיג קובץ גליונות עומקא דפרשה - תשע"ב להזמנות: 052-7678393

דרושים חברותות:

לקביעת חברותא
9141217
24 שעות ביממה

נושא	מקום	שעה	טלפון
הלכות שבת בעיון		כל היום	9798459
גמ' 8 דפים ליום		כל היום	052-7121235
תשובות הלכתיות			054-8407512
גמרא			052-7168086
גמרא	נתיה"מ 30-40		054-8442987
גמ' סוכה עמוד ליום			057-3188212
דף היומי	ברכפלד ריה"נ	12 - 9/10	054-8485609
דף היומי		חלקי	052-7690333
הלכות שבת בעיון	נתיה"מ ע"י קרלין		052-7613620
א. רמב"ם. ב. מ"ב ערובין	מרומי שדה	8-10	052-7638028
פתוח	עדיף שאגת אריה	1/2 עד שעה	050-4193533
אגדתא		שעה/שעה וחצי	054-8403531
מחפש מסגרת לפני התפלה	ברכפלד	5:50-6:10	050-4112738
משניות	זכרון משה	1:30-2	057-3135606
גמ' ברכות		3:30-7	057-3135606
גמ' סוטה עמוד ליום	אהל מנחם	5-7:30	054-8429572
קדשים בבקיות			050-4188821
גמרא	קרית ספר		057-3163311
גמרא	נתיה"מ 30-40		054-8442987
דף היומי		4-6	050-4162340
דף היומי / שבת (אפשר באנגלית)	שאגת אריה		052-7120918
מפעל השס 20 דף שבת	נאות שמחה		050-4113637
קנין הלכה דרשו	גבעה צפונית	אחרי סדר ב' כשעה	9797805
פר' הגזול עצים והגזול ומאכיל	ישיבה	אחרי צ' וערב	052-7678393
מחפש כולל או שיעור דף היומי	היכל יצחק		052-7698637
ועד מהגרי"ח קלופט - נפה"ח ש"א	ביכ"ר עקיבא	יום ג' 6:30	
קנין הלכה	משכן אהרן פונבד'		050-4154560
שיעור גמ' שבת בעיון ממג"ש ותיק	יוצאי חברון, בעז"נ	7:30-8:30	9740391
נפתח שיעור דף היומי	עדי"נ מרכזי נאות הפסגה, ריטבא 1	11:15-12	050-4166993
כולל חצות - אנגלית / יידיש	אבני נזר 25	מחצות עד הבוקר	057-3170574
ועד מהגרי"מ קסלר	חניכי רשב"י 36	יום ה' 10:30	
ספר מוסר	גרי"ן פארק/נאות הפסגה		9799847
או"ח / יו"ד	אהל מנחם / קמ"ח	ששי אחרי צ' ושבת אחרי צ'	052-7620812
פתוח	קרית ספר		052-3275160
מעוניין למסור שיעור בגמ' ברכות			057-3135606
מעוניין ללמוד עם בעל תשובה גמרא/הלכות			052-7679477

לתשומת לב: כל בקשה לחברותא מתפרסמת לתקופה מוגבלת, לאחר מכן, במידת הצורך יש לעדכן מחדש.

« המשך מעמ' 1:

תפילת החולה על עצמו

בזה שיפה תפילת החולה מתפילת אחרים עליו ראיתי בספר "מצות ביקור חולים" (להג"ר יעקב מאיר פרבשטיין שליט"א בתוספת נופך מדילי) טעם אחד משום שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה (שבת י"ב, נדרים ג) שנאמר ה' יסעדנו על ערש דווי (עי' ברש"י פר' ויחי שמביא נתחומא ג) שנלמד מהפס' "וישתחו ישראל על ראש המטה, ע"ש בשפתי חכמים). כלומר שהשכינה נמצאת כביכול עם החולה. אף שאם כן אז לא רק תפילת החולה יפה אלא גם התפילה של כל מי שמתפלל אצל החולה, בכל זאת תפילת החולה עצמו מקובלת יותר בבחינת "קרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע", ו"עמו אנכי בצרה" כמו שכתב במעבר יבק (חלק שפתי צדיק פ"ב) ש"יפה תפילה לחולה בחליו ולכן בכל עת אל ימנע עצמו מן הרחמים וכו', ועיקר גדול למתפללים בצערם ומתחננים לכוון מה שאמר דוד המלך ע"ה עמו אנכי בצרה". עוד, מובא שם, שהרי היסוד של תפילה הוא הכנעה וביטול בפני ה' בבחינת "דלות לה מגרמה כלום", (ובאמת זו גמי מפורשת בסוטה ה). אמר חזקיה אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים להו כבשר שנוא וכו' ופירש"י לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר) ובדרך כלל תפילת החולה על עצמו היא מתוך הכנעה ולב נשבר וממילא יפה תפילתו.

« המשך מעמ' 1:

יסורים של כפרה

ותי הנפה"ח ז"ל אמנם תכלית הכוונה, צריכה שתהיה רק צורך גבוה, כי במקום שיש חילול ה' כגון צרת כלל ישראל, "באמור עם ה' אלה" והמה מוכיח ומענינים מחויבים לבקש ולשפוך שיח לפניו יתברך שמו על חילול שמו יתברך, ואך למען שמו יעשה. וגם היחיד על צערו אף אין חילול השם בדבר יש מקום ג"כ לבקש לפניו יתברך על גודל הצער של מעלה בזמן שהאדם שרוי בצער למטה, כאמרום ז"ל בסנהדרין מו. "אמר רבי מאיר בזמן שהאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי" ופרש"י ז"ל כמו שהאדם שיגע ועייף אומר ראשי כבד עלי וזרועי כבד עלי. ומדובר שם במשנה על דמן של רשעים שנשפך שהשכינה מצטערת בצערם, מפני שהקב"ה חפץ להיטיב עם ברואי ק"ו על דמן של צדיקים שנשפך. ובאמת זו דרגה גבוהה בכוונת התפילה, הרבה מעל למדרגתנו, לבקש רק למען כבוד השי"ת, אבל עלינו לדעת את המדרגות הנעלות הללו, כדי שנדע למה עלינו לשאוף להגיע. ועוד אפשר לתרץ שהתפילה היא בקשת מידת הרחמים שה' יאריך לו אף, שיתן לו זמן לחזור בתשובה ולא יעניש אותו מיד, וכמו שכתב במסילת ישרים בסוף פ"ד שמידת הרחמים אינה סתירה למידת הדין, אלא מאריך לו אף עיי"ש.

תגובות לגליון שבועות

מה שכתב הרב ש. הולנדר שליט"א אם מותר לעמוד בקריאת עשרת הדברות, והביא דברי הרמב"ם שיש לבטל את המנהג הזה, יעויין 'הליכות שלמה' (שבועות, פרק י"ב סעיף ח') שכתב הגרש"ז שאין חשש לעמוד בקריאת עשרת הדברות בזמננו, כיוון שכולם יודעים שאין זה אלא זכר המעמד הנבחר בהר סיני.

הרב מ. ד. טרוביץ

נושאי הגליונות הקרובים בס"ד

שלח - פרי המרגלים
קרח - נפילת אפיים
חוקת - טבילה
בלק - חבלי משיח
פנחס - תדיר קודם

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא בדוא"ל: gal2@okmail.co.il או בדיסק עד יום שלישי בלילה.

קבלת כתי"י (כולל תגובות) עד יום ראשון בלילה (בצירוף הוצאות הקלדה).

בתיבות עומקא דפרשה ע"י אוצה"ס בית יוסף רח' שדי חמד ביה"כ"נ משובב נתיבות רח' נתי"מ

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות בכל ערש"ק, יש לשלוח בקשה לכתובת:

gal2@okmail.co.il

להנצחות ופרסום בגליון: 052-7678393